

Var du där då?

Vad innebär det att vara tonåring idag? Vilka drömmar, självbilder och värderingar finns bland ungdomarna i ett tonårsgäng? Det utforskas i kortfilmen "Var du där då?" som låter intervjuцитat från verkliga tonåringar illustreras av iscensatta bilder. Filmen riktar sig till både unga och vuxna som söker en utgångspunkt för samtal kring ungas livsvillkor, identitetssökande och etiska val.

Rekommenderad från åk 7

EN FILMHANDLEDNING AV
KLAS VIKLUND

En poetisk kortfilm om ungas livsvillkor

"Var du där då?" är en kortfilm på åtta minuter som i ett antal scener följer en grupp ungdomar en vacker sommarkväll. De unga möts för att festa tillsammans. Deras gemenskap präglas av barnsliga lekar och tonårstidens kärlekslängtan, men också av fylla och övergrepp.

Filmbilderna beledsagas av autentiska intervjuцитat där ungdomar i åldern 13-17 år beskriver sin livssituation och reflekterar över livet och framtiden. Intervjuerna är

gjorda i Umeå våren 2010. De intervjuade ungdomarna berättar om kärlek, steget in i vuxenvärlden, framtidsdrömmar, självkänsla, relationen till föräldrar, ensamhet och längtan efter tillhörighet.

Citaten är kortfattade, ibland lösryckta och vaga, vilket förstärker känslan av att kommentarerna är spontana och orepetade. De filmbilder som illustrerar intervjuцитaten är däremot iscensatta och det är inte de intervjuade ungdomarna som agerar i filmen. Intervjuцитaten kan inledningsvis uppfattas som en inre monolog hos de ungdomar som syns bild, enligt de konventioner som brukar används i filmberättande, men citaten framstår efterhand allt mer som helt fristående kommentarer utan någon direkt koppling till bilderna. De fyller en associativ funktion och bidrar till att skapa en spänning mellan det dokumentära och det fiktiva.

I centrum för handlingen står en pojke och en flicka. Deras samhörighet betonas av att de parallellt skildras i likartade situationer: framför en badrumsspegel, på en skolgård i skymningen, på fest, på väg hem i gryningen - till dess att de slutligen möts. Både pojken och flickan står utanför den inre kretsen i gruppen. Båda blir offer för gruppen och utsätts för övergrepp, men de intar också rollen som passiv åskådare till det som sker den andre. Filmen förmedlar en känsla av hur svårt det kan vara att ingripa när något orättfärdigt sker - och att i stunden veta vilka val som är rätt.

"Var du där då?" är ingen traditionell dokumentärfilm eller spelfilm, utan kan ses som ett stycke filmpoesi. Filmen består av en serie fragmentariska och osorterade scener som utspelas under vad som förefaller vara en intensiv sommarkväll. Men tid och rum kan också upplevas flytande. Kanske sträcker sig handlingen över flera kvällar? Den logiska kedjan av händelser är ibland omkastad. Kanske är historien en väv av sammanblandade minnesbilder från ett långt sommarlov? Sammantaget ger den uppbrutna kronologin en känsla av att alla händelser är sammanflätade och verkar pågå samtidigt.

Den som ser om filmen kan konstatera att filmens öppningsbild även kan tolkas som filmens slutbild. Den konventionella "slutkyssen" mellan pojken och flickan som står i centrum för handlingen tycks vara placerad först. Bilden fungerar som en gåtfull presentation av huvudpersonerna, eftersom de enligt en tidsmässigt linjär läsning av handlingen ännu inte träffats. Det som kan tolkas som ett möte i en förförisk och romantisk solnedgång skulle lika gärna kunna vara ett möte i bakfyllans och klarhetens soluppgång. Pojken och flickan har lämnat kvällens och nattens ångestladdade händelser bakom sig. De har varandra, en ny dag tar sin början, livet ligger framför dem. Men erfarenheterna, som filmen berättar om, bär de med sig. Kanske har de redan gått vidare i livet? Att flickan hunnit byta jacka, från svart till rosa, talar för att det redan hunnit gå en kortare eller längre tid.

Filmens öppna berättarstil utmanar alla som ser den att själv bilda sig en uppfattning om de situationer som filmen beskriver och förhålla sig till de ungas reflektioner kring livet och framtiden. Filmens form kräver att varje åskådare tar ställning till vad det är som utspelas i filmen. Vad är det som berättas? Hur uppfattar vi festandet och övergreppen - och huvudpersonernas sätt att först svika varandra för att sedan förenas i ett kärleksfullt möte? De autentiska intervjuцитaten som beledsagar berättelsen ger inga svar, men de kräver att bli lyssnade på. Citaten, med sin koppling till verkliga ungdomar och deras liv, bidrar

till att ge den fiktiva filmberättelsen karaktär av symboldrama. Det som till synes tycks handla om ett begynnande sommarlov är också en berättelse om de ungas nyvunna frihet på en vuxen livsväg där de själva måste ta ansvar för sina handlingar. Men i detta ingår också att se och ta ansvar för varandra.

Filmens handling

En pojke och en flicka sitter på en brygga invid en sjö. Solen strålar lågt vid horisonten. De gör en ansats att kyssa varandra, men scenen bryts abrupt av att det kommer en skylt med filmens titel: "Var du där då?"

Det pågår en fest i en lägenhet. En grupp ungdomar står på en balkong och röker och dricker öl. Flickan sitter på en säng i ett sovrum. Hon tvekar att delta i festen, men övertalas av en väninna. Flickan ställer sig framför en badrumsspegel. "Jag tror att folk ser på mig som att de tror att jag vet vad jag vill", säger en intervjuad flicka.

På en annan plats står också pojken och ser på sig själv i en badrumsspegel.

Pojken sitter på en bänk på en skolgård i skymningen och ser på när några jämnåriga grabbar leker och skojar med en cykel. "Jag fixar inte riktigt hela den här miljön du lever i just nu", konstaterar en intervjuad pojke.

"Jag vill vara så här nöjd med mitt liv, jag vill inte vara rikast i hela världen eller mäktigast i hela världen, jag vill vara nöjd med mitt liv", förklarar en pojkröst. I bild visas hur en grupp killar hoppar i vattnet från en betongramp. På rampen sitter pojken ensam kvar och ser på de andra grabbarna.

Flickan sitter på en bänk invid en skateboardramp och iakttar ett par killar som skatar. "Det är ju så, ibland känns det verkligen bara jobbigt att tänka framåt, men man har ju ändå hela livet framför sig. Det händer ju mycket, man blir ju som nyfiken också: Vad kommer hända med mig?" undrar en flicka.

Pojken finns med bland en grupp ungdomar som samlat kring en lägereld i skogen. De röker och dricker öl.

"Att se folk som inte är nöjda med sig själv", säger en flicka.

Flickan deltar i festen i lägenheten. Hon sitter i en soffa och dricker öl. Hon får ögonkontakt med en tuff kille, något äldre än hon själv. "Just nu tänker jag mycket på det här med tjejer och killar, att det ska vara så jädra olika", säger en flicka. "Hela världen är uppbyggd kring att man ska bli bekräftad, så det finns som inte plats", säger en annan flicka.

Flickan väntar vid en busshållplats i sommarnatten tillsammans med sin väninna och den tuffa killen som har moped. "Jag tror att jag är mest less på att vara underordnad alla som tror att de vet vad de ska göra med mig", säger en flicka. En förälder i en stadsjeep hämtar de båda flickorna. "De flesta föräldrar tror jag inte vet om de problem som finns", säger en flicka. Den tuffa killen åker iväg åt motsatt håll på sin moped.

En grupp ungdomar är samlade utanför en fritidsgård. Några grabbar går till attack mot en kille. "Om man tittar riktigt noga tror jag det finns kärlek överallt, men på vissa ställen måste man gräva ganska djupt", säger en flicka. Ungdomarna rusar fram till den nedslagna killen, förutom pojken och flickan som dröjer sig kvar på en bänk.

Den tuffa killen försöker starta sin moped på en parkeringsplats. Flickan sitter på marken och leker med hans mopedhjälm. "Det finns inte så mycket alternativ för många", säger en pojke. "Man vill ju att andra uppskattar en som människa, det vill väl alla egentligen."

Flickan, som är på fest i lägenheten, har druckit sig redlös. Hon släpas in i ett sovrum av några killar som tafsar på henne. "Man vet inte vem man själv är, vad man vill med livet och då tänker man istället att man vill leva här och nu", säger en flicka. Pojken finns med i lägenheten och bevittnar händelsen. "Det finns stunder då jag också känner mig osäker. Jag blir blyg och jag vågar inte riktigt visa vem jag är", säger en flicka.

Festen i skogen får en allt mer hotfull stämning. Pojken omringas av de andra ungdomarna som klappar i händerna och tvingar honom till att dansa. Bland ungdomarna finns flickan som passivt iakttar hur gruppen het-sar pojken. "Det finns så mycket som man inte tänker på egentligen, grejer som vi lärt in. Egentligen är vi helt sjuka som gör skillnad på människor, men man tänker inte ens på det", säger en flicka.

Flickan sitter ensam i morgonljuset på trappan utanför porten till ett hyreshus. Hennes ögon är svarta. I en kort inklippsbild ans konturerna av hur en kille har sex med flickan i en säng i lägenheten där flickan varit på fest.

Pojken försöker på vingliga ben ta sig hem genom skogen till ett villaområde som skymtar mellan träden i gryningen.

På en gräsplan utanför en skola leker pojken och flickan tafatt. Flickan fångar pojken och de rullar runt i gräset. En annan flicka, som deltagit i leken, går därifrån. "Om man tänker på det lilla livet så ska man ha någon man älskar, som älskar en, och vara runt människor och göra det man tycker om", säger en flicka.

Läroplanen, värdegrunden och filmen

Många skolor söker metoder och material för att arbeta med teman kring livsfrågor, ofta i en ambition att främja

hälsa, konkretisera skolans värdegrundsarbete och skapa forum för att diskutera moraliska och etiska dilemman. I detta arbete kan film- och mediepedagogiken vara en resurs.

Enligt Läroplan för grundskolan (Lgr 11) har skolan som en av sina uppgifter att främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Det slås fast att ett etiskt perspektiv ska prägla skolans verksamhet för att ge grund för och främja elevernas förmåga att göra egna ställningstaganden. Det påpekas att elevernas personliga trygghet och självkänsla grundläggs i hemmet, men att också skolan har en viktig roll.

Skolan ska klargöra det svenska samhällets värdegrund och diskutera skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem samt tillsammans med eleverna utveckla regler för arbetet och samvaron i den egna gruppen och samarbeta med hemmen i elevernas fostran.

Värdegrundsfrågorna är för skolan ett stort och komplext område. Läroplanen för grundskolan betonar rektors särskilda ansvar för frågor som rör bland annat elevhälsa, samarbete mellan skolan och hemmen samt ämnesövergripande kunskapsområden, som till exempel sex och samlevnad samt information om riskerna med tobak, alkohol och andra droger.

I grundskolans kursplan för ämnet religionskunskap finns ett uppdrag att arbeta med identitet, livsfrågor och etik utifrån hur meningen med livet, relationer, kärlek och sexualitet skildras i populärkulturen. Eleverna ska också ges möjlighet att analysera och förhålla sig till vardagliga moraliska dilemman utifrån olika etiska modeller.

Att i värdegrundsarbetet utgå från populärkulturen är ett bra sätt att påvisa hur medierna och andra kulturella yttringar bidrar till att forma, bekräfta och utmana våra föreställningar om hur vi ser på oss själva, varandra och vår omvärld. Gemensamma erfarenheter från populärkulturen kan därför vara en utmärkt utgångspunkt för samtal om livsfrågor.

I en filmberättelse är det ofta lätt att se och förstå mänskliga beteenden och mänskliga dilemman. Att utgå från personer och händelser i en film eller ett tv-program gör det enklare att prata om känsliga frågor, utan att någon verklig person måste lämna ut sig och sina privata erfarenheter. Det går istället att referera till personerna i filmen eller mediematerialet. Annars finns risk att skolan inte respekterar de ungas integritet, utan konfronterar dem med frågor som rör elevernas personliga erfarenhet av alkohol, sex, mobbning eller liknande. Även om samtalet sker på elevernas villkor är det angeläget att upprätthålla distans och föra samtalet på en generell och allmängiltig nivå.

Skolan behöver arbeta med livsfrågor för att förebygga sociala problem och slå vakt om etiska värden. Eleverna måste erbjudas möjligheter att aktivt engagera sig i samhällsdebatten och bidra med sitt perspektiv på aktuella livsfrågor. Utmaningen för skolan är att leva upp till vad styrdokumentet kräver och bidra till elevernas personliga utveckling, utan att kränka eleverna eller exploatera deras privatliv.

För skolan gäller det att hitta en balans mellan att iscensätta öppna elevdiskussioner och förmedla etiska värden. Det finns en risk att klassrumsdiskussioner, där

elever uppmanas tala om sitt liv och sin vardag i relation till av samhället och skolan efterfrågade värden, blir en fråga om vem som har makt att definiera hur ungdomar är och ska vara. Att stärka de ungas röster i samhället och deras förmåga att förhålla sig till denna typ av skoluppgift är därför central. Genom att utgå från konstnärliga framställningar, samt integrera ett eget estetiskt arbete med till exempel film, medier eller drama, kan skolan visa på att det finns fler sätt att uttrycka sig på än det verbala, och att alla bilder och framställningar kan tolkas och förstås på olika sätt.

Öppna ett filmsamtal

En visning av kortfilmen "Var du där då?" kräver egentligen ingen förberedelse eller introduktion. Däremot kan det vara angeläget att skapa en gemensam överenskommelse med eleverna om vad filmvisningen ingår i för sammanhang och vad som förväntas av dem efter filmvisningen. Avsätt gärna tid att se om filmen för att kunna diskutera filmens form och hur olika bilder i filmen kan tänkas samspela med varandra.

Att summera den gemensamma filmupplevelsen i en diskussion är ofta det första steget i den pedagogiska processen efter en filmvisning. Det handlar om att sammanfatta och sätta ord på den egna upplevelsen - och samtidigt ha förståelse och respekt för att andra kan ha uppfattat filmen annorlunda. Samtalet kan sedan leda vidare till skrivuppgifter eller bilduppgifter kring de ämnen som filmen behandlar. Uppgifterna efter filmvisningen kan också handla om att utforska filmens formspråk och arbeta vidare på egen hand i filmens anda.

Filmens öppna och poetisk stil gör det möjligt för olika åskådare att se och upptäcka olika dimensioner i filmen. Filmen provocerar sin publik genom att bryta upp kronologin i händelseförloppet och inte i detalj förklara exakt vad som händer. Filmen har inte tillkommit på beställning av någon uppdragsgivare i syfte att informera eller fostra, utan är ett fritt, konstnärligt verk. Filmens titel, "Var du där då?", kan vara riktad till någon rollfigur i filmen, men kan också vara en uppmaning till den som ser filmen att reflektera över sin roll i förhållande till de händelser som

filmen beskriver och de intervjuцитat som filmen förmedlar.

Ett sätt att ta sig förbi den inledande osäkerhet som ibland kan uppstå efter en filmvisning kan vara att låta eleverna samtala i mindre grupper för att pröva sina iakttagelser på varandra. Det kan också vara lämpligt att eleverna i mindre grupper försöker konkretisera vilka teman eller frågor filmen väcker och sedan redovisa detta inför hela klassen.

- En viktig detalj. Låt alla i gruppen välja någon situation eller något intervjuцитat i filmen som kan anses särskilt betydelsefull. Motivera valet.
- Form och innehåll. Försök att gemensamt i gruppen sammanfatta vad filmen handlar om. Vilka oklarheter finns i filmen? Hur går filmen ändå att förstå?
- Filmens frågor. Vilka är de viktigaste frågorna som filmen tar upp? Vilka frågor eller teman känns intressanta eller angelägna att arbeta vidare med?

Teman att arbeta med

I det följande sammanfattas några av de teman som filmen behandlar och som kan bli aktuella i ett efterföljande arbete.

- Pojkar och flickor. I centrum för handlingen finns en pojke och en flicka. Fundera över vad det är som förenar dem och vad som i filmen skiljer deras öden åt. Vad är det som gör att de till slut finner varandra? I vilken utsträckning finns det olika förväntningar på hur pojkar och flickor ska vara i skolan eller på fritiden - och hur skapas i så fall de förväntningarna?
- Skola och fritid. Filmen utspelar sig på fritid, under vad som skulle kunna vara ett sommarlov. Men skolbyggnaderna, skolgården och fritidsgården finns ändå med i filmen som en självklar del av de ungas liv och som en bild av de vuxnas försök till omsorg och fostran. Ändå finns nästan inga vuxna med i filmen. Har ungdomarna i filmen

inte lärt sig någonting i skolan eller hemma om hur man ska vara mot varandra? Fundera över vilka reaktioner händelserna i filmen skulle väcka hos till exempel lärare eller föräldrar. Vad skulle de vuxna oroa sig mest över? Har de vuxna rätt att oroa sig? Vilken betydelse har det att det finns vuxna i ungas närhet på de ungas fritid, till exempel nattvandrade föräldrar?

- Tiga eller tala. Det tycks som om de händelser som skildras i filmen enbart är en angelägenhet för de unga. I vilken mån stämmer det? Finns det anledning för någon eller några i filmen att tala med någon vuxen om vad som skett? Vem har i så fall ansvar för att berätta? De som drabbas av händelserna eller de som bevittnat det som skett? Vilka vuxna kan man som ung tala med i förtroende för att få råd i en svår situation?
- Oskyldig eller medskyldig. Den berusade flickan som blir sexuellt utnyttjad av en äldre kille blir utsatt för ett brott. Brottet kompliceras av att den som blir utsatt och de personer som bevittnar händelsen ibland föreställer sig att den som sig i leken ger får leken tåla. Det är så man kan betrakta händelsen med pojken som hetsas att dansa vid lägerelden. Det som börjat som en lek blir allt mer hotfullt och allt mer likt ett övergrepp. Vad talar för och vad talar emot att den drabbade också har ansvar för vad som sker? Vilken roll spelar alkoholen i dessa situationer?
- Frihet och ansvar. Filmerna skildrar de dubbla känslor som kan finnas inför att bli vuxen. Det finns en härlig och befriande känsla att klara sig utan skola, lärare, familj och föräldrar. Men med friheten följer också ett stort ansvar. Vad innebär friheten från skola och föräldrar - och vilket ansvar följer med den friheten?
- Individ och gruppsyck. Flickan och pojken i filmerna är båda närvarande i varandras historier där de tyst och pas-

sivt iakttar varandra, utan att delta, men också utan att ingripa. I samband med bråket utanför fritidsgården ingriper de flesta av de närvarande ungdomarna, medan pojken och flickan tvekar. Filmerna är otydliga i sin beskrivning av vem eller vad som är drivande bakom de övergrepp som filmerna skildrar - och hur övergreppen skulle kunna avväjas. Diskutera vilka krafter som är i omlopp bland de personer som deltar i övergreppen. I någon mån verkar det vara pojkarna som är drivande. Vilken roll spelar flickorna i gruppen? Fundera över hur följande citat av medborgarrättsaktivisten Martin Luther King Jr kan appliceras på filmerna: "Den stora tragedin är inte de onda människornas brutalitet utan de goda människornas tystnad."

- Moral och etik. Filmerna kan inspirera till att utforska begreppen moral (en persons eller gruppens normer) och etik (läran om moralen). Inom etiken skiljer man historiskt på olika förhållningssätt. Pliktetiken bygger på ett förnufts- mässigt resonemang om vad som kan anses rätt. Enligt pliktetiken ska alla handlingar kunna upphöjas till allmän lag: man ska inte döda, ljuga eller stjäla. Motsatsen till pliktetiken är konsekvensetiken som ser en handlings konsekvenser som det enda moraliskt relevanta enligt principen att ändamålet helgar medlen, där det kan vara relevant att döda en mördare för att förhindra ytterligare mord. Dygdetik är en lära som försöker bortse från vilka handlingar som kan anses rätt eller fel, utan fokuserar på vilka karaktärsdrag som är mest eftersträfvansvärda. Fundera över hur vi lär oss vad som är rätt och fel i umgänget med andra människor. Finns det olika moraliska normsystem för olika tillfällen och situationer - i klassrummet, på fritiden, hemma? Vad är det som gör att vissa normer sätts ur spel i filmerna? Kan olika etiska principer ändå anses hänga ihop när man ser till hur man är, vad man gör och varför man gör på ett visst sätt?

Regissören Victor Lindgren.

Skapa själv

"Var du där då?" skildrar olika övergrepp bland ungdomar i ett tonårgäng samtidigt som vi får ta del av ungas röster kring att bli vuxna. Kunskapen om att intervju citaten som beledsagar bilderna är hämtade från intervjuer med verkliga ungdomar ger filmen en känsla av autenticitet. Samtidigt är det viktigt att påpeka att filmen är iscensatt och att citaten är valda och sammanställda för att passa filmens idé och syfte. Mot bakgrund av detta kan det vara viktigt att fundera över om det finns alternativa bilder och påståenden kring tonårstidens verklighet.

Att se och arbeta med en poetisk och experimentell kortfilm som "Var du där då?" kan tyckas som en stor utmaning i skolan. Men videokonst och experimentfilm är för de flesta ungdomar inte en svår eller otillgänglig genre. Via Internet har de unga sedan länge tillgång till filmer som utforskar den rörliga bildens möjligheter och våra perspektiv på oss själva och världen. Genom dessa filmklipp har de flesta ungdomar en egen relation till vad experimentfilm är och kan vara och hur filmskapare försöker engagera sin publik genom att bryta mot konventionella berättargrepp. Använd dessa erfarenheter, och den gemensamma upplevelsen av kortfilmen "Var du där då?", för att ytterligare utforska den rörliga bildens möjligheter.

- Diskutera i vilken utsträckning det går att känna igen sig i

"Var du där då?". Vad är allmängiltigt? Finns det erfarenheter som skiljer sig mellan pojkar och flickor, mellan stad och landsbygd eller olika bostadsområden, mellan ungdomar i olika åldrar - och så vidare? Använd kortfilmen som utgångspunkt för att formulera egna påståenden och iscensätta egna bilder som beskriver er aktuella verklighet.

- Försök att enas om någon situation där gruppträck spelar roll och som ni kan dramatisera i klassrummet eller gestalta framför en filmkamera. Försök att skapa ett sammanhängande drama där ni både presenterar förutsättningarna för situationen och ger den ett lämpligt slut. Försök att gestalta hur olika personer intar skilda förhållningssätt till händelsen och till det förväntade beteendet i gruppen. Spela upp scenen och låt de andra i klassen kommentera händelsen.

Produktionsuppgifter

Sverige 2010

Producent: Victor Lindgren

Manus, klippning & regi: Victor Lindgren

Musik: Muslaban

Foto: Martin Gärdemalm

Scenograf: Stefan Aaltonen

I rollerna

Emma Hurtig

Tommy Ringlöv

Emma Östin

Victor Cole

Jonathan Lindström

Valdemar Segerström

Karin Mahieu

med flera

Röster

Felicia Gregory

Tage Hervén

Said Karmouzi

Kajsa Markström

Alma Thörn

Evelina Åström

Tekniska uppgifter

Speltid: 8 minuter

Visningsformat: DVD

Bildformat: 16:9 PAL

Ljudsystem: Stereo 2.0

Censur: ej censurerad

Svensk biografpremiär: 26 oktober 2010 på

Uppsala Internationella kortfilmfestival

Svensk distribution

FilmCentrum, Box 17099, 104 62 Stockholm www.filmcentrum.se

bestallning@filmcentrum.se, 08 545 275 00

Kontakt med regissören: Filmarbetarna, telefon 070-655 15 58,

victor@filmarbetarna.se

Redaktion: Andreas Hoffsten, Film i hela landet,

Svenska Filminstitutet, juni 2011